

МИХАЙЛО ЯЦКІВ НАЗАВЖДИ**Василь Бабій**

*Заступник голови Івано-Франківської організації Національної спілки письменників України;
с. Хмелівка Богородчанської територіальної громади. Тел.: 0966082976*

*Метою статті є аналітичні судження про творчість одного із яскравих представників західноукраїнського модерну Михайла Яцкова (1873-1961). Об'єктом дослідження стали прозові твори письменника, а предметом вивчення – особливості художнього мислення галицького прозаїка. Автор статті, присвячуючи її 150-річчю від дня народження відомого художника слова, розкриває крізь призму біографічних відомостей про нього твори (оповідання, повісті) Михайла Яцкова, його стильову манеру письма, зв'язану з психологізацією, химерністю та модерністю його авторської ідейно-естетичної свідомості. При цьому, аналізуючи літературну спадщину прозаїка, він використовує такі **методи дослідження**: біографічний, герменевтичний, філологічний і порівняльно-типологічний. Такий методологічний синтез сприяє розкриттю епічного мислення письменника, зокрема його модерністський складник. **Наукова новизна** даного дослідження полягає у тому, що в ньому зібрано й упорядковано малознані (або ж невідомі) і сучасні наукові праці про творчість Михайла Яцкова і з нових методологічних підходів зроблено спробу проаналізувати оповідання та повісті письменника. **Практичне значення** публікації зреалізовано вже у самій її назві: творчість Михайла Яцкова можна використовувати повсякчас в навчальних закладах освіти (на уроках української літератури, на спецкурсах і семінарах у вищій школі), у працях про творчість Михайла Яцкова.*

***Ключові слова:** Михайло Яцків, художнє мислення, молодомузівець, модерн, галицька проза кінця XIX – початку XX століття.*

Сказати про Михайла Яцкова, що він класик української літератури, чия творчість припадає на добу українського модернізму, звичайно, замало, бо прокрустове ложе короткого вислову явно не може вмістити в собі весь спектр творчості письменника і початків його довжезної біографії.

Доцільно після коротенького виступу-заспіву дещо висвітлити картини його великого життя, яке тривало 88 років. Він, Михайло Яцків, прожив чи не найдовше життя, порівняно з іншими художниками слова його доби. Отож, жовтневої днини, 5 числа тисяча вісімсот сімдесят тре-

того року в селі Лесівка на Богородчанщині в сім'ї хліборобів народився хлопчик Михайло, майбутній літератор. Навчання розпочав у початковій школі Лисця. Далі роки шкільництва продовжилися у Станіславській гімназії, звідки був вигнаний у четвертій класі. Спробував надолужити науку в Бережанській гімназії, звідки теж був позбавлений чину учня сьомого класу. Мало того, його позбавили права вступу до навчальних закладів! Хлопчина на життєвому роздоріжжі із вибором: куди податися? Пробоє на якийсь час театрального хліба, який не надто смакував йому. Далі, монастир і в ньому молодий послушник Михайло. Про цей життєвий етюд пише новелу «У монастирі». Потім буде нудна, рутинна праця в страховому товаристві «Дністер». Там він «продає» на роботі аж до початку Першої світової війни.

Життя письменника – це життєві паралелі. Він живе одним своїм життям, а його друге – це письменництво, творчість. Так і в Михайла Яцківа. В 1889 році «Літературно-науковий вісник» подає на своїх сторінках шість оповідань Михайла Яцківа, неофіта літератури. А незабаром виходить перша збірка «В царстві сатани». 1902 рік приносить молодому автору повість «Огні горять». Минає ще три роки і світ здивується третій книжці новел «Душі кланяються». Це все дає підстави Іванові Франку висловитися про письменника: «чудовий новелістичний талант виявив Михайло Яцків». Високу оцінку йому дають Леся Українка і Василь Стефаник. Про оповідання «У наймах» Василь Стефаник висловлюється компліментарно: «Читав Ваше «У наймах». Річ дуже гарна, найліпша зі всего, що молоді понаписували». Леся Українка теж не шкодує добрих слів про Яцкове письмо: «Яцків тепер наймолодіший з молодих белетристів в Галичині. Він пише досить нерівно, часом дуже гарно, часом тільки чудно, але таки частіше гарно».

Його перо проникає чи не в усі сфери тодішнього буття. Тут село, школа, військо, церква, мистецтво. На його думку, в усіх цих життєвих проявах панують фальш, підступність, фарисейство, а поруч з ними – трагедія нещасних і покривджених. Молодомузівця Михайла Яцкова чи не найбільшу з усіх літературних письменників уподобав молодий критик Микола Євшан (Федюшка). Ось цікавий, промовистий пасаж про нього: «Один з тих, що промощують дорогу новій творчості та кріпко стоять при тих ідеалах, якими розпочали, – це Михайло Яцків. За десять літ своєї письменницької діяльності він встиг виробити в собі в нашій літературі окреме становище та окрему, оригінальну фізіономію, але коли казати про популярність, то, мабуть, більшу має в польському громадянстві, ніж у своїм... Більшість української інтелігенції не знає його навіть по прізвищу (майже як нині. – В.Б.), а хто й знає, то стає перед ним, як перед загадкою, якої не вміє відгадати».

Навіть цієї невеликої, але характерної візії Миколи Євшана вистачає, щоб хоч трохи спробувати зрозуміти якість таланту М. Яцківа. Ха-

рактерним для творів М. Яцкова є психологізм як ознака реалістичних новел. Через проникнення в загадку людської душі, розкривається суспільне середовище, пов'язане в нього посиленням ліричного начала. Тут і пошуки автором новітніх засобів художньої мови, де присутня образність, мелодійність фрази, пластика малюнка, вплетення фольклорної символіки. Це помітно в оповіданнях «Серп», «Поема долин», «Благословення». З часом усе більше на творчості М. Яцківа позначається вплив модернізму, особливої естетики, йдеться про його участь у літературній групі «Молода муза» (подібно «Молодій Франції», «Молодій Польщі» і т. п.).

Уже з кінця XIX століття починається проникнення ідей модернізму в українську літературу. Група «Молода муза» створена щойно в 1907 році. До неї увійшли П. Карманський, В. Пачовський, С. Чарнецький, Б. Лепкий, С. Твердохліб, О. Луцький, В. Бирчак. Найстаршим серед них був М. Яцків. Є припущення, що назва групи походить від новели М. Яцківа «Доля молоденької музи».

Про особливість письма М. Яцкова, яку часто називають химерною знову ж таки точно і образно висловлюється Микола Євшан: «Перше, що вдарить кожного при читанні названих творів Яцкова, це незвичайно широка сфера мотивів. На початку своєї діяльності автор немов зарікся не слухати і не підлягати ні під який шаблон, не говорити того самого двічі, не писати двічі однаково. Нас просто дивує багатство його творчості та множество світів, у котрі він однаково глибоко уміє увійти та відчути їх, найти джерело поезії.

Найбрутальніша діяльність, змальовується таки фарбами, про які не знають навіть кращі українські натуралісти – Левенко, Яновська, Винниченко – всієї гидоти та бруду ніхто не показав яскравіше. А разом з тим автор уміє привести нас до забуття цього пекла, покаже зразу усмішку блакитного неба, із творчості повіє нараз запахом степів та свіжих квіток, жагучої, чудової природи.

Од гамору в казармах та от труп'ячого духа військового шпиталю розгорнеться перед нами шлях до далеких, самотніх, таємних островів, де забудемо про дійсність, про час. Од збірної душі сучасної молоді поведе нас у найтаємніші закутки такої душі, що виявляє свої тайни тільки перед Богом; од гармидеру людського комашника – до затишної келії, з брудного міста цивілізованої Європи – у край Греції, от поганства юрби – до святого храму душі...»

Може, в цьому і є таїнство і тонкість письма М. Яцкова, де в одній площині оповідання – бруд, негатив, а в іншому – краса людського буття, де пошук нових форм відтворення дійсності сучасної автору і давня історія людства. Микола Ільницький, один чи не з найбільш авторитетних дослідників творчості М. Яцкова, у передмові до книжки «Муза на чорному коні» у своїй вступній статті «Поетична концепція з музичним і

малярським тлом» подає свою візію про творчість письменника: «Але Яцків не відривав культуру від національного ґрунту, він хотів поєднати нові європейські течії з народним світоприйняттям, який відбився у фольклорі... Багата символіка творів самого Яцкова теж базується переважно на українському фольклорі – казках, піснях, притчах, легендах, які письменник самостійно записував.

Так, у його прозовій мініатюрі, чи скоріше поезії у прозі «Діточа грудь у скрипці», змальовано сцену сільської забави. Коли грає скрипка, жінці здається, що плаче її дитя... Цей тонкий візерунок приховано душевного щему вражає читача, мимоволі передається йому, хоч маємо тут нереальну картину, а настрої, переданий в сюжеті. Можна було б говорити і про інші символічні твори письменника, зокрема такі, як «Журавлі», «Мрія вірла», в яких він досяг високого рівня майстерності в пластичному змалюванні настрою, схопленні драматичних моментів стану людської душі».

Окрім оповідань та коротких творів, М. Яцків пише повісті, сюжети яких більшого формату. Цього не знайти у Василя Стефаника чи Марка Черемшини, хіба що Лесь Мартович написав роман «Забобон». Такою є повість «Блискавиці», а вона своєю чергою виступає продовженням повісті «Огні горять». У цих двох жанрових формах автор показав себе неперевершеним майстром. Михайло Коцюбинський у листі до М. Євшана 13 вересня 1912 року написав: «Коли побачите (д)обродія Яцкова, подякуйте йому од мене за ту приємність, яку я дістав, читаючи початок його «студії» – «Блискавці». Та й Іван Франко, з яким М. Яцків працював у редакції... «Літературно-наукового вісника», виділив його новелу «За горою», назвавши її «моментиком, вирваним живцем із селянської психології».

Микола Ільницький вважає, що новели М. Яцкова споріднені з творами таких його побратимів по перу, як Василь Стефаник, Марко Вовчок та Лесь Мартович. Критики порівнювали окремі твори М. Яцкова («Благословення», «Повернення», «Горобці») із Стефаниковими новелами.

Життя і література йдуть у письменника рука в руку.

У 1914 році М. Яцкова у віці сорока років призивають до австрійського війська і тут, на війні, він сповна зазнає усіх її катаклізмів, жахів і страждань. Він потрапляє у російський полон, звідки вдалося повернутися додому. Війна не могла не позначитися на творчості письменника. Її тема втілюється у збірці «Далекі шляхи» та повісті «Горлиця» (надрукована у журналі «Шляхи» у 1915-1916 роках). Про війну також оповідання «Гермес Праксітеля», яке вважає своїм фіналом. Загалом війна для М.Яцкова стає гігантською машиною смерті, де все припасовано до знищення людей: «Ручні карабіни великанською терлицею кришили людські кості, кратерами рубали упирів, сьорбали кров, хропили сконами

і палали дошками домовин». Сила його проникнення в психологію вояка-фронтовика в повісті «Горлиця» співвідносна найбільше і винятково з романом Осипа Турянського «Поза межами болю».

Михайло Рудницький, оглядаючи ранні оповідання М.Яцківа, пише: «Перший світ творів Яцківа – світ ідилії і трагедії українського села, доповнений міськими дисонансами, може бути замкнений у рамках простого реалізму з натуралістичною закраскою».

М. Євшан помічас у М.Яцкова (він всюди пише Яцкова, а не Яцківа. – В. Б.) і погіршеності його письма: «Очевидно, і в Яцкова є дефекти, трапляється часом перетягнена струна в його творчості місця, яких внутрішній жар, магічний вплив не може досягнути. Тоді тратить він під ногами ґрунт, творча енергія виходить скоріше з «нуди та нахилу до мрій (Бодлер) – «Йонська полона», і тоді, попри екзотичні, пишні краски гельського світла, мається вражіння чогось робленого. З другої сторони, автор не раз тратить рівновагу, коли віддається занадто внутрішньому пориву, страсти, або своїм уподобанням, і губить провідну нитку, а вслід за тим починає грішити браком пропорцій, висуваючи побічні речі на перший план. Дефекти, як бачимо, містяться вже в самій вдачі автора, в характері його творчості».

Химерність вдачі М.Яцкова, а відтак і творчості, яка позначається на ній, добре підмітила Оксана Мельник. Вона пише: «З чого почати розмову? З того, що цей письменник шліфував окремі фрази, страшенно багато читав – і залишався незадоволеним. За лаштунками веселощів, доброзичливого гумору й товариських посиденьок у каварні «Монополі» були приховані особливості внутрішнього життя цієї людини, які проривалися натяками в листах до нього. Так, майбутній поет-молодомузовець Петро Карманський, із яким письменник тривалий час ділив одну кімнату і близько приятелював, 20 квітня 1902 року писав: «Бачу в Тебе якусь містичну блуканину Душі, що, певно, Тебе страшно нищить», а згодом, у посланні від 28 березня 1913 року, Павло Багоцький наголошував: «Я вас давно люблю... моя любов впливає тільки з глибшого розуміння (В)аших писань. А вони такі, що не любити за них Вас не можна; а по-другому, люблю Вас за оті «ланцуги»».

Оксана Мельник у своєму передньому слові до вибраних творів М.Яцкова, які вийшли в 2016 році, називає його «символізм як випробування меж: між казкою і смертю». Напевно, це визначення творчості письменника дає правильний, з деякими додатками, поштовх до розуміння і самого М.Яцкова та його письма. І ще вдале, на мій погляд, визначення творчості письменника Оксаною Мельник, яким не можу з вдячністю не скористатися: «Автор підносився над буденністю на своїх «чорних крилах»... вони не завжди були образними крилами смерті, їх можна сприймати і як крила натхнення, творчості, завдяки яким виривався поза

визначені денні рамки рутинної роботи. Водночас письменникові вдалося зануритися у таємні глибини і лабіринти людської психіки».

Крізь творчість М.Яцкова проходить її модерністське розуміння мотивації, стилю, образності. Не всі твори позначені модернізмом, є і натуралістичне подання, бачення життя в його оповіданнях. Багато темного зринає у письмі М. Яцкова, але вистачає світла, кольору, переважно білого («Біла квітка», «Білий коник»).

Життя не милувало М.Яцкова. Через, як вважається, помилку (співпрацю з польською владою?) він потрапив під певну обструкцію, нерозуміння і тривало заправ у довгу творчу мовчанку (подібно В.Стефанику). Почав писати щойно з 1939 року, але то вже були далеко не ті твори, що раніше. Навіть вступив у Спілку письменників. Працював бібліотекарем. Не кращим було і сімейне життя, про яке майже нічого не відомо. Доживав у Львові, аж до самої смерті 1 грудня 1961 року, у своїй квартирі, з сестрою поруч.

...Ще раз скористаюся словом М. Євшана, мовлене наслідок у його статті «Михайло Яцків». Отже: «у всякім разі, маємо всобі Яцкова письменника надзвичайного. Він – один із нечисленних в нашій модерні, який «взяв вивід у храмі штуки», підніс меч в її обороні, а разом з тим показав, що таке справжнє мистецтво, видвигаючи його понад звичайним рівнем дяківських Єрмолаїв! А найважливіше, не зробив його нічим абстрактним, підносячи його достоїнства та обороняючи храм від непокликаних. Помимо скомплікованої своєї фізіономії, помимо великої, правдиво європейської культури артистичної, він усе-таки не переставав бути мужиком у своєму досадному, локонічному, простому способі писання, а чиста українська мова і здоровий український елемент лучить його з тим народом, з котрого вийшов».

... Батьківщиною М. Яцкова є Богородчанщина, рідне село Лесівка. Тут встановлено його барельєф. Богородчанській бібліотеці присвоєно його ім'я. Засновано районну літературну премію імені М. Яцкова. Пам'ять про великого письменника живе, твори його читають.

Література

1. Михайло Яцків. Чорні крила. Упорядкування і літературна редакція Василя Габора. Літературний редактор Тетяна Мацкевич. Передмова Оксани Мельник. Львів, 2016. С. 7.
2. Михайло Яцків. Муза на чорному коні. Упорядник Микола Ільницький. Редактор Любов Пономаренко. Передмова Миколи Ільницького. Київ: Дніпро. 1989. С. 8, С. 14.
3. Микола Євшан. Вибране. Упорядник Є.Баран. Передмова Олега Багана. Стаття М. Євшана «Михайло Яцків». Івано-Франківськ : Місто НВ, 2020. С. 191-202

MYKHAILO YATSKIV FOREVER

Vasyl Babii

Deputy head of the Ivano-Frankivsk organization of the National Union of Writers of Ukraine; v. Khmelivka of the Bohorodchany territorial community. Phone: 0966082976

*The purpose of the article is analytical judgments about the work of one of the bright representatives of Western Ukrainian modernism, Mykhailo Yatskiv (1873-1961). The object of research was the prose works of the writer, and the subject of study was the peculiarities of Halychyna novelist's artistic thinking. The author of the article, dedicating it to the 150th anniversary of the birth of the famous artist of words, reveals through the prism of biographical information the works (stories, novels) of Mykhailo Yatskiv, his style of writing, connected with psychologization, whimsy and modernity of his author's ideological and aesthetic consciousness. At the same time, analyzing the literary heritage of the novelist, he uses the following **research methods**: biographical, hermeneutic, philological, and comparative-typological. Such a methodological synthesis contributes to the disclosure of the epic thinking of the writer, in particular its modernist component. The scientific novelty of this study lies in the fact that it collects and organizes little-known (or unknown) and modern scientific works about the heritage of Mykhailo Yatskiv, and an attempt to analyze the writer's stories and novels using new methodological approaches is used. The practical significance of the publication is realized already in its title: the work of Mykhailo Yatskiv can be used at any time in educational institutions (at Ukrainian literature classes, in special courses and seminars in higher education), in works about the heritage of Mykhailo Yatskiv.*

Keywords: *Mykhailo Yatskiv, artistic thinking, “young musician”, modern, Halychyna prose of the end of the 19th –the beginning of the 20th century.*